

Весна Николић-Ристановић
Виктимолошко друштво Србије
Београд

УДК: 343.9.01:344(4)
Прегледни рад
Примљено: 21. 9. 2013.

ЕВРОПСКА ЗБИРКА ПОДАТАКА О КРИМИНАЛИТЕТУ И КРИВИЧНОМ ПРАВОСУЂУ: КАРАКТЕРИСТИКЕ И ЗНАЧАЈ ЗА РАЗВОЈ ЕВИДЕНЦИЈА КРИМИНАЛИТЕТА У СРБИЈИ ¹

Стаτισитике криминалитета, упркос бројним критикама и недостицаима, представљају значајан извор података о криминалитету као масовној појави. При томе, полицијске стаτισитике као евиденције о пријављеном криминалитету, у смислу врсте и карактеристика евиденцираног криминалног понашања и карактеристика извршилаца, упуцају могућности увида у најприближнију слику стварног криминалитета, како на националном, иако и на међународном нивоу. Рад има за циљ представљање Европске збирке података о криминалитету и кривичном правосуђу као обједињеног прикуљања података о криминалитету и кривичном правосуђу на европском нивоу. Након приказа историјата и методолошких карактеристика овог начина прикуљања и приказивања података, у раду ће бити представљени подаци стаτισитике Министарства унутрашњих послова Републике Србије за период од 2007. до 2011. године као пример врсте података који су прикуљани за потребе итеог издања Европске збирке података о криминалитету и кривичном правосуђу. У закључку је указано на значај који Европска збирка података има за унапређење евиденцирања и представљања јавности података о криминалитету и кривичном правосуђу у нашој земљи, за поређење са ситуацијом у другим земљама, као и за планирање стратегије сјечавања и сузбијања криминалитета у Србији.

Кључне речи: *Европска збирка података о криминалитету и кривичном правосуђу, полицијска стаτισитика, евиденцирање криминалитета, Србија*

¹ Текст је настао као резултат рада ауторки на пројекту бр. 179044 *Развој методологије евиденцирања криминалитета као основа креирања ефикасних мера за његово сузбијање и превенцију*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а имплементира Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. Руководитеља пројекта је проф. др Весна Николић-Ристановић.

Увод

Статистике криминалитета, упркос својим ограничењима, представљају значајан извор података о врстама криминалних понашања која евидентирају релевантни државни органи, као и о обиму, структури и трендовима криминалитета, као масовне друштвене појаве. Управо сазнања о овим статистичким показатељима стања криминалитета у одређеном друштву представљају полазну основу за планирање ефикасне политике спречавања и сузбијања ове негативне друштвене појаве². Поред тога што пружају податке о стању криминалитета на националном нивоу, криминалне статистике су значајне и за утврђивање разлика на међународном плану у погледу карактеристика и кретања регистрованог криминалитета, као и ефикасности примењене криминалне политике. При томе, полицијске статистике као евиденције о пријављеном криминалитету, у смислу врсте и карактеристика евидентираних криминалних понашања и карактеристика извршилаца, пружају могућност увида у најприближнију слику стварног криминалитета, како на националном, тако и на међународном плану, кроз могућност компарације са подацима полицијских статистика других земаља.

Посматрано са аспекта међународне упоредивости података о званично регистрованом криминалитету, искуства показују да су разлике у обиму криминалитета које се запажају међу различитим земљама вишеструко условљене. Поред суштинских, објективних фактора попут стварних разлика у феноменолошким карактеристикама регистрованог криминалитета и спремности људи да пријаве неко криминално понашање, на разлике у обиму регистрованог криминалитета између различитих држава утичу и статистички и правни фактори (Aebi, 2008: 204; Aebi, 2010 према Harrendorf, 2012: 25; von Hofer, 2000: 81). Методолошке карактеристике статистичког регистровања и приказа података о криминалитету, као и специфичности кривично-правних дефиниција поред утицаја на обим регистрованог криминалитета у смислу одређивања врсте понашања која ће бити регистрована као криминална, у многоме условљају и могућност компарације података о криминалитету на међународном плану (Aebi, 2008: 204; von Hofer, 2000: 80; Lewis, 2012: 6). У циљу превазилажења ових потешкоћа и изналажења најефикаснијег начина прикупљања упоредивих података о криминалитету на територији Европе, установљена је Европска збирка података о криминалитету и кривичном правосуђу, као начин

² Више о томе погледати у Николић – Ристановић, В. (2012).

прикупљања података заснован на стандардизованим дефиницијама криминалних понашања.

Рад има за циљ представљање Европске збирке података о криминалитету и кривичном правосуђу (*European Sourcebook of Crime and Criminal Justice*) као обједињеног приступа прикупљању података о криминалитету и кривичном правосуђу на европском нивоу. Поред тога, рад има за циљ и да представи део података за Србију који су прикупљени за пето издање Европске збирке у којем је Република Србија по први пут добила прилику да учествује 2013. године³. Циљ рада је и да укаже на значај који Европска збирка има за унапређење евидентирања и представљања јавности података о криминалитету и кривичном правосуђу, за поређење ситуације у Србији са другим земљама, као и за планирање стратегије спречавања и сузбијања криминалитета у Србији.

У првом делу рада дат је приказ историјата и методолошких карактеристика Европске збирке, уз преглед врсте криминалних понашања за која се подаци прикупљају и компарирају, и начина на који су та понашања дефинисана. У другом делу рада, на примеру статистике Министарства унутрашњих послова Републике Србије за период од 2007. до 2011. године, приказано је која врста података и за која криминална понашања је прикупљана за потребе петог издања Европске збирке података. У закључку рада, дат је критички осврт како на податке МУП РС, тако и на податке из Европске збирке и дати су предлози за њихово унапређење.

Историјат и врста података који се евидентирају у Европској збирци података о криминалитету и кривичном правосуђу

Идеја о креирању европске статистике о криминалитету датира из последње деценије 20. века када се са проширивањем Савета Европе и Европске уније наметнула потреба за периодичним проценама и поређењима трендова криминалитета и кривичног правосуђа (Аеби и др, 2010: 15). Суочени са националним статистикама криминалитета земаља чланица Европске уније које нису пружале могућност поређења података, па самим тим ни праћење трендова криминалитета на европском нивоу, Европски комитет за проблеме криминалитета при Европској комисији 1993. године оформио је експертску групу, односно Комитет експерата

³ Национална координаторка за Републику Србију у оквиру петог издања Европске збирке података о криминалитету и кривичном правосуђу је проф. др Весна Николић-Ристановић.

којим је руководио проф. др Мартин Килиас (Killias, Rau, 2000: 4)⁴. Основни задатак ове експертске групе био је да проучи могућност имплементирања европске евиденције података о криминалитету. Током рада на пилот студији идентификовани су кључни теоријски и технички проблеми, попут (не)упоредивости података и постојања различитих дефиниција криминалних понашања. То је наметнуло потребу за утврђивањем јединственог формата табеларног приказа података, јасно утврђених правила мерења криминалитета за различите државе и начина интерпретирања евидентираних података, као и изградње инфраструктуре за имплементацију пројекта Европска збирка података на територији целе Европе. Две године касније објављени су прелиминарни резултати пилот студије у којој је учествовало 10 европских држава⁵. У пилот студији која је носила назив Европска збирка података о криминалитету и кривичном правосуђу: Нацрт приказани су подаци о криминалитету и кривичном правосуђу који су у државама учесницама евидентирани током 1990. године (Killias, Rau, 2000: 4; Aebi и др., 2010: 15).

Како је пилот студија позитивно оцењена, одлучено је да се пројекат прошири на све државе које су чланице Савета Европе. Истовремено је проширен и састав Комитета експерата уз укључивање нових стручњака из држава учесница пројекта. Прво издање Европске збирке обухватило је тридесет шест држава и податке о криминалитету који су евидентирани у периоду од 1990-1996. године (Killias и др., 2003: 9)⁶. Подаци о криминалитету и кривичном правосуђу током последњих пет година 20. века обухваћени су другим издањем Европске збирке које је објављено 2003. године (Killias и др., 2003: 13; Gruszczynska, Heiskanen, 2011: 84). Трећим издањем Европске збирке, које је објављено 2006. године, обухваћен је период од 2000. до 2003. и приказани подаци су се односили на 37 држава чланица Савета Европе (Aebi и др., 2006: 15). Четврто издање Европске збирке представља проширено треће издање са подацима за 40 држава и период од 2003. до 2007. године (Aebi и др., 2010: 5). У петом издању подаци су прикупљани за период од 2007. до 2011. године, са детаљнијим приказом и анализом података за 2010. годину.

⁴ Експертска група је првобитно била састављена од стручњака из Француске, Немачке, Холандије, Шведске, Швајцарске и Велике Британије (Aebi и др., 2010: 15)

⁵ У пилот студији учествовале су Француска, Немачка, Мађарска, Ирска, Италија, Холандија, Шведска, Норвешка, Швајцарска и Велика Британија.

⁶ Све информације о Европској збирци података о криминалитету и кривичном правосуђу и четири до сада објављена издања (публиковање петог издања је у припреми) доступне су на: www.europeansourcebook.org

У погледу врсте података, односно евиденција из којих приказани подаци потичу, како у првом, тако и у свим каснијим издањима Европске збирке приказани су подаци полицијских, статистика тужилаштва, судских и пенитерсијарних статистика, као и подаци добијени применом Међународне анкете о виктимизацији⁷. Полицијским статистикама обухваћени су подаци о осумњиченим лицима који су познати полицији, броју и полу полицијских службеника, као и трошковима полицијског посла. Статистике тужилаштва обухватају податке о оптуженим лицима и предузетим поступцима тужилаштва, као и броју и полу лица ангажованих у тужилаштвима. Подаци судске статистике односе се на осуђена лица, приказано према кривичном делу, полу, узрасту и националности осуђеног лица, врсти изречене кривичне санкције и трајању изречених институционалних кривичних санкција (Killias и др., 2003: 15, Аеби и др., 2006: 17, 2010: 18). Подаци о затворској популацији, броју казних институција и трошковима извршења казне затвора садржани су у пенитерсијарним статистикама (Аеби и др., 2010: 18). Анкете о виктимизацији садрже податке о виктимизацији испитаника, реакцији испитаника који су били жртве криминалног понашања (укључујући и њихову спремност да сопствену виктимизацију пријаве полицији), њихово мишљење о поступању полиције и податке о страху од криминалитета (Аеби и др., 2010: 329).

У четвртом издању Европске збирке података, поред уобичајених података из званичних статистика, по први пут су прикупљени и приказани подаци о мерама које се предузимају током кривичног поступка, попут полицијског задржавања, притвора, кауције и електронског праћења, као и подаци о кривичним санкцијама изреченим малолетницима (Аеби и др., 2010: 19). Ово је уједно и једино издање у којем су поред већ уобичајених података добијених у оквиру Међународне анкете о виктимизацији у периоду од 1989. до 2005. године, приказани и подаци добијени применом Међународне анкете са самопријављивањем малолетничке делинквенције⁸ (ISRD2) који су током 2006. године прикупљени у 30 европских држава на

⁷ Анкета о виктимизацији представља технику за сазнавање тамне бројке криминалитета која се заснива на испитивању узорком обухваћених испитаника о томе да ли су били жртве неког криминалног понашања и ако јесу, о којем понашању је реч (Константиновић-Вилић и др., 2010: 72).

⁸ Анкета са самопријављивањем је техника за сазнавање тамне бројке криминалитета која се заснива на испитивању узорком обухваћених испитаника да ли били починиоци неког криминалног понашања, и ако јесу, какве је последице то понашање имало (Константиновић-Вилић и др., 2010: 71).

узорку малолетника узраста од 13 до 16 година (Aebi и др., 2010: 19, 329). Најновије, пето издање Европске збирке, у којем је Србија по први пут добила прилику да учествује, реализује се у оквиру DECODEUR пројекта који финансира Европска унија. У време писања овог рада била је у току валидација података, док се објављивање резултата очекује у првој половини 2014. године.

Методолошке карактеристике

Прикупљање података

Процес прикупљања података за Европску збирку одвија се по тачно утврђеним методолошким принципима и са јасно подељеним надлежностима од локалног (на нивоу појединачних држава учесница) до централизованог нивоа (експертска група). Комитет експерата је надлежан и за дизајнирање упитника и његову ревизију за свако издање Европске збирке. При томе, упитником се прикупљају подаци о пријављеном криминалитету, осумњиченим лицима, полицијским и службеницима тужилаштва, одлукама тужилаштва, пресудама, кривичним санкцијама и другим примењеним мерама, као и затвореничкој популацији (Harrendorf, 2012: 25).

Поред нумеричких показатеља криминалитета, прикупљају се и подаци који су неопходни за адекватно тумачење приказаних табела, и компарацију података између држава учесница, попут метаподатака о дефиницијама криминалних понашања и методологији евидентирања података о криминалитету коју примењују надлежне државне институције (Aebi и др., 2010: 18; Harrendorf, 2012: 25-26). Примера ради, у оквиру полицијске статистике, упитником су поред нумеричких показатеља трендова криминалитета тражена и додатна објашњења о специфичностима процеса евидентирања података о кривичним делима и извршиоцима. При томе, прикупљају се подаци о извору информација садржаних у полицијској статистици, постојању писаних правила о начину евидентирања података о криминалитету од стране полиције, временском периоду када су подаци у полицијској статистици евидентирани (у моменту када је кривично дело пријављено полицији, или након доношења одлуке о постојању елемената кривичног дела од стране полиције), јединици мерења (кривично дело, осумњичено лице). Поред тога, тражена су додатна објашњења о томе да ли се приликом евидентирања кривичног дела од стране полиције примењује принцип тежег кривичног дела и на који начин, како се евидентирају континуирана кривична дела (као једно, или више дела) и како се евидентирају кривична дела извршена од стране више лица

(као једно или више кривичних дела)⁹. Примера ради, уколико једно лице истовремено изврши више кривичних дела у стицају (као што је силовање које резултира смртним исходом жртве силовања и убиством друге жртве, уз илегално поседовање оружја), од изузетне је важности да свака земља прецизира да ли ће се у таквим ситуацијама евидентирати свако кривично дело посебно, или ће се пак евидентирати само најтеже дело. Такође код кривичних дела које карактерише континуитет у извршењу, попут насиља у породици важно је нагласити да ли се приликом евидентирања бележи као једно или више кривичних дела. Исто правило у погледу прецизнијих разјашњења одности и на ситуације када има више извршилаца, попут групног силовања (када је јединица мере кривично дело, да ли се евидентира као једно или више дела силовања) (Аеби и др., 2010: 27).

У складу са поделом надлежности и ради лакшег прикупљања и контроле прикупљених података, Комитет експерата у свакој држави учесници одређује стручњака из области криминалне статистике који је у улози националног референта задужен за комуникацију са Комитетом и контролу процеса прикупљања и валидности података за државу из које потиче (Аеби, 2010: 16). Већина чланова Комитета експерата су истовремено и регионални координатори за групе држава, задужени за помоћ националним референтима у процесу прикупљања података, као и елиминисање, или пак свођење на минимум евентуалних грешака које могу да се појаве (Harrendorf, 2012: 25; Аеби, 2010: 20). Финална верзија упитника за свако конкретно издање шаље се националним референтима који су задужени за попуњавање упитника и његово враћање регионалном координатору. Сам процес прикупљања података указује на велике разлике између држава. Наиме, поред знатног броја држава које имају добро развијен систем евидентирања и приказа податка о криминалитету, у одређеном броју држава националним референтима је потребна додатна помоћ представника релевантне националне институције у погледу података који нису јавно доступни (Harrendorf, 2012: 25).

Валидација података

Процес валидације прикупљених података из националних извора представља најважнију фазу у изради Европске збирке. Валидација практично почиње већ приликом прикупљања података које контролишу

⁹ Више о томе видети у упитнику за пето издање Европске збирке података о криминалитету и кривичном правосуђу. Доступно на: www.europeansourcebook.org

најпре национални референти, а потом и регионални координатори. Додатна валидација прикупљених података се обавља након њиховог уноса у централну базу података. Том приликом се врши детаљна провера по свим сегментима упитника, и према свим изворима података. На овај начин се подаци који недостају уносе, уз истовремено детаљније објашњење евентуалних необичних података. Овај ниво валидације података је у надлежности чланова Комитета експерата (Harrendorf, 2012: 26).

Упркос прецизно развијеном процесу контроле података који се одвија на више нивоа, грешке су могуће и биле су минимално присутне кроз сва издања Европске збирке података. У ситуацијама када су грешке очигледне, попут неподударања података о укупном криминалитету и одређеном типу криминалитета, процес њиховог идентификовања и елиминисања је знатно олакшан. Међутим, поједине грешке пролазе неопажено, и често су резултат неспоразума на релацији национални референт-регионални координатор. Упитник је сам по себи тако дизајниран да се могућност погрешног тумачења своди на минимум, при чему се од сваког националног референта очекује и захтева да преведени упитник на сопствени матерњи језик, поново преведе и попуни на енглеском језику (Harrendorf, 2012: 25).

Последњи, трећи ниво валидације података, би требало да отклони могуће грешке. То би подразумевало поређење прикупљених података из референтних националних институција са другим изворима података. На пример, у четвртном издању Европске збирке, подаци о појединим кривичним делима, попут убиства, крађе моторних возила, кривичних дела у вези са дрогом, и, посебно трговине дрогом, упоређени су са подацима УН студије о трендовима криминалитета (Harrendorf, Smith, 2010: 146-147). Том приликом су установљена неслагања у подацима добијеним у Европској збирци података и УН студији која су првенствено резултат различите обухватности дефиниција појединих криминалних понашања. Примера ради, дефиниција крађе моторних возила која је коришћена у четвртном издању Европске збирке је искључивала крађу моторцикла, мопеда или трактора у опису овог криминалног понашања, за разлику од дефиниције УН студије. То је имало за последицу неслагање у подацима с обзиром да су национални референти у упитнику за Европску збирку евидентирали само податке у вези са крађом аутомобила, иако у званичним статистикама имају и податке о крађи других возила на моторни погон (Harrendorf, 2012: 26)

Ипак, резултати ове провере су тумачени са резервом с обзиром на чињеницу да подаци прикупљени за потребе студије Уједињених Нација у моменту када су учињени доступним Комитету експерата нису прошли процес интерне и екстерне валидације (Harrendorf, Smith, 2010: 147; Harrendorf, 2012: 26)¹⁰.

Дефиниције криминалних понашања која се евидентирају

У циљу обезбеђивања међународне упоредивости података за потребе Европске збирке користе се стандардне дефиниције криминалних понашања које су знатно шире и обухватније од правних дефиниција и законских инкриминација. Поред стандардних дефиниција, у упитнику је предвиђена листа специфичних понашања за свако кривично дело која би требала да буду укључена или искључена из података који се евидентирају. На овај начин се избегава евидентирање података о криминалним понашањима која нису у складу са усвојеним стандардним дефиницијама. Примера ради, дефиниција кривичног дела убиства подразумева „намерно убиство друге особе“, при чему листа понашања која треба да буду евидентирана укључује физички напад који резултира смртним исходом, еутаназу, чедоморство и покушаје ових дела. Понашање која не би требало евидентирати у упитнику када је реч о убиству је помоћ при самоубиству, абортус и нехатно убиство. Поред тога, кроз листу понашања која треба укључити или искључити из података који се евидентирају омогућава се увид у разлике у полицијским и судским дефиницијама кривичних дела.

Чланови Комитета експерата као регионални координатори прате и упознати су са променама у инкриминацијама различитих држава, у складу са чим се пред свако издање Европске збирке упитник ревидира и уколико је потребно уносе се измене у погледу дефиниција и обухвата понашања за која ће се прикупљати подаци. Највише измена унето је у упитник за четврто издање када је од 27 дефиниција криминалних понашања остало непромењено само шест. При томе, уведено је и 14 нових дефиниција, односно криминалних понашања од којих је шест на нивоу полицијских статистика (Harrendorf, 2012: 28). У оквиру овог издања по први пут је направљен искорак из тзв. уличног криминалитета и прикупљани су и подаци о преварама, компјутерском криминалитету, прању новца и коруп-

¹⁰ О искуствима Србије са овом врстом валидације података прикупљених за пето издање Европске збирке видети касније у овом раду, у одељку под називом Прикупљање података у Србији за пето издање Европске збирке података о криминалитету и кривичном правосуђу.

цији (Аеби и др., 2010: 19). За поједина криминална понашања, попут физичког напада, трговине дрогом и сексуалних кривичних дела према деци прикупљени су детаљнији подаци. Измене су пратиле и промене у сфери кривичних санкција те су у овом издању своје место пронашли и подаци о тзв. алтернативним кривичним санкцијама.

На основу искуства из претходног издања, у најновијем, петом издању Европске збирке унете су измене у области сексуалних кривичних дела. Дефиниције сексуалног злостављања деце и силовања су остале непромењене, дошло је до промена дефиниције сексуалног напада у смислу да сада обухвата сваки нежељени физички контакт са сексуалном конотацијом, као и сваки физички контакт са сексуалном конотацијом са особом која није у стању да одлучује о пристанку, што се поготово односи на децу. У оквиру ове ревидиране дефиниције силовање и сексуално злостављање детета су издвојене као две подкатегије за које се, поред укупних сексуалних кривичних дела бележе и приказују подаци у Европској збирци¹¹.

Прикупљање података у Србији за пето издање Европске збирке података о криминалитету и кривичном правосуђу – искуства и изазови

Србија је укључена у прикупљање података за пето издање Европске збирке крајем 2012. године, након позива који је упућен проф. др Весни Николић-Ристановић од стране председавајућег Европске збирке података о криминалитету и кривичном правосуђу, проф. др Jorg-Martin Jehle да се прихвати координације ове активности. Прикупљање, унос и провера података, као и контакти са релевантним институцијама, остварени су преко Виктимолошког друштва Србије и уз подршку истраживачког тима пројекта 179044 *Развој методологије евидентирања криминалитета као основа креирања ефикасних мера за његово сузбијање и превенцију*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије¹².

¹¹ Више о томе видети у упитнику за пето издање, доступно на: www.europeansource-book.org

¹² Особе које су биле ангазоване и којима се овим путем координаторка прикупљања података у Србији и једна од ауторки овог текста, В. Николић-Ристановић, захваљује су: др Сања Ђошић, доц. др Даница Васиљевић-Продановић, као и Милица Поповић и Уна Радовановић, волонтерке Виктимолошког друштва Србије и студенткиње.

¹³ Информације добијене од представника Министарства унутрашњих послова, а за потребе Европске збирке података о криминалитету и кривичном правосуђу.

Током новембра 2012. године упућени су дописи и одговарајући упитници Министарству унутрашњих послова РС (за полицијску статистику), Републичком јавном тужилаштву (за тужилачку статистику), Републичком заводу за статистику (за судску статистику) и Министарству правде РС - Управи за извршење кривичних санкција (за пенитерсијарну статистику и алтернативне санкције). Све установе, осим Републичког јавног тужилаштва, су се одазвале и послале тражене податке. На жалост, и поред више подсећања и датих обећања, Републичко јавно тужилаштво није доставило тражене податке, тако да је упитник намењен овим подацима остао празан. Такође, с обзиром да се у Србији не спроводе националне анкете о виктимизацији криминалитетом (victimization surveys), и тај део података је остао празан за нашу земљу.

Након што су од надлежних институција добијени подаци, они су унети у одговарајуће упитнике преко интернета, а затим и проверени. После тога, од 13. до 16. фебруара 2013. године, на састанку националних и регионалних координатора који је одржан у Хагу, Европска збирка је разматрана у историјском и ширем контексту евидентирања података о криминалитету, а затим је указано на нејасноће и грешке у попуњеним упитницима. Регионални координатор задужен за Србију је Пол Смит (Paul Smith) из Истраживачко-документационог центра у Министарству безбедности и правде Холандије. Измене, у складу са добијеним инструкцијама на састанку, су извршене до марта 2013. године, након чега је, од стране експертског тима Европске збирке, приступљено валидацији података.

У оквиру валидације, подаци прикупљени за Европску збирку поређени су са подацима UNODC и EUROSTAT-а. При томе су примећене доста велике разлике везано за полицијску статистику. Након тражења додатних појашњења од МУП РС, ове разлике су објашњене различитим врстама података који су коришћени (подаци везани за тренутак извршења дела и подаци везани за тренутак уноса података у базу). При томе, подаци који су ушли у Европску збирку везују се за датум-годину када су унети у систем, за разлику од података који су ушли и базу EUROSTAT-а и UNODC, који се везују за годину када је дело извршено. Такође су уочене и велике разлике у подацима о крађи моторног возила, које, поред горе наведеног различитог тренутка уноса, проистичу и из коришћења различитих дефиниција (на пример, EUROSTAT и UNODC подаци укључују и нестала возила, док Европска збирка користи само податке о кривичном делу крађе чији објекат је моторно возило). Овом приликом отклоњене су још неке грешке и дата додатна појашњења везана за дефиниције одређених криминалних понашања у складу са нашим кривичним законодавством.

С обзиром да је ово био први пут да се у Србији прикупљају подаци за Европску збирку, па је самим тим требало времена да се сви учесници упознају са врстом података и начином њиховог дефинисања и прикупљања, сарадња релевантних институција је заиста била на високом нивоу. Уз то, треба нагласити да су сви учесници у овом подухвату радили потпуно волонтерски, што је изискивало додатни напор бављења овим озбиљним задатком уз друге свакодневне обавезе. То свакако говори о томе да су институције које воде одговарајуће статистике заинтересоване да се њихови подаци нађу у Европској збирци, а претпостављамо, и да даље раде на развоју својих евиденција. Одсуство тужилачке статистике, међутим, оставља велику празнину, али није неочекивано. Тужилачке статистике и у другим европским земљама спадају у најмање развијене, а искуство са сарадњом са тужилаштвом је најлошије. Ипак, ретке су земље које, попут Србије, нису добиле никакве податке од тужилаштва.

Подаци МУП Републике Србије – пример података који су прикупљани за пето издање Европске збирке

Начин евидентирања података од стране полиције и захтеви из Европске збирке

Подаци садржани у полицијској статистици коју води надлежна служба Министарства унутрашњих послова Републике Србије односе се на пријављена кривична дела и (осумњичене) извршиоце. При томе, подаци о осумњиченим лицима и кривичним делима се евидентирају на основу два критеријума:

- датума када је кривично дело извршено
- датума када је кривично дело и/или осумњичено лице евидентирано (датум уноса података о одређеном предмету у базу података).

Конкретније, то подразумева да ће се подаци за кривично дело извршено током 2008. године и откривено током 2010. године налазити у две базе: у оној која се односи на годину извршења и у оној која се односи на годину када је кривично дело откривено и у вези са тим пријављено у оквиру Јединственог информационог система (ЈИС). За потребе Европске збирке прикупљени су и приказани подаци за изабрана криминална понашања која су у посматраном временском периоду (2007-2011) откривена, без обзира на годину извршења кривичног дела¹³. Конкретније, приказани су подаци за саобраћајна кривична дела, убиства, телесне повреде, сексуална кривична дела (са посебним акцентом на силовању и сексуалном насиљу над децом), тешка и насилна имовинска кривична дела

(тешка крађа, разбојништво, разбојничка крађа), ненасилна имовинска кривична дела (крађа, крађа моторног возила, провална крађа, превара), прање новца, корупцију и кривична дела у вези са дрогом. Подаци за осумњичена лица су разврстани према полу, узрасту и пореклу. При томе, сви подаци који су добијени од представника Министарства унутрашњих послова односе се на она криминална понашања, односно извршиоце истих против којих је у посматраном периоду поднета кривична пријава од стране представника полиције.

Према унапред утврђеним правилима, за потребе петог издања Европске збирке особе које су осумњичене за више од једног кривичног дела у току једне године евидентирају се више пута. На основу података прикупљених у складу са захтевима упитника, полицијска статистика за Србију у оквиру петог издања Европске збирке омогућава долажење до сазнања о трендовима криминалитета у периоду 2007-2011, као и о његовој структури према полу, узрасту и пореклу осумњичених лица у 2010. години. У даљем тексту ћемо представити и анализирати те податке.

*Криминална понашања за која је полиција поднела кривичне пријаве
у периоду 2007-2011*

На основу података о укупном броју пријављених кривичних дела, као и података о изабраним кривичним делима за које су припадници полиције поднели кривичне пријаве, можемо анализирати трендове кретања укупног криминалитета и изабраних врста криминалитета, односно појединачних криминалних понашања, у периоду 2007-2011, као и удео изабраних криминалних понашања у укупном криминалитету.

Када је у питању тренд кретања пријављеног криминалитета за период од 2007. до 2011. године запажа се благи пораст укупно пријављених кривичних дела у 2008. години, након чега је присутна тенденција опадања. У погледу структуре пријављеног криминалитета према изабраним кривичним делима, у посматраном периоду највише су заступљена имовинска кривична дела, потом кривична дела у вези са дрогом, телесне повреде и тежа кривична дела против безбедности саобраћаја. На петом месту по броју кривичних пријава су дела сексуалног насиља, потом корупција и кривична дела намерног убиства (како довршено тако и у покушају).

Трендови кретања изабраних облика криминалитета, односно конкретних криминалних понашања, показује извесне разлике и блага одступања од тренда који се запажа код укупно пријављених кривичних дела.

Табела 1: Кривична дела пријављена од стране полиције у периоду 2007-2011

Кривично дело	Година				
	2007	2008	2009	2010	2011
Кривична дела - Укупно	103326	105211	102497	101132	99547
Тежа кривична дела против безбедности саобраћаја	3066	2928	2583	2148	2088
Намерно убиство ¹⁴ - укупно*	381	331	354	324	299
Убиство употребом ватреног оружја*	130	130	119	86	64
Довршено убиство- укупно	146	126	142	118	116
Довршено убиство употребом ватреног оружја	49	49	48	35	26
Телесне повреде - укупно	3859	3742	3713	3471	3069
Тешке телесне повреде	1671	1595	1479	1413	1317
Сексуална кривична дела** - укупно	425	438	447	489	499
Силовање	110	125	115	76	83
Сексуално злостављање детета ¹⁵	66	64	83	80	56
Тешка крађа, разбојничка крађа и разбојништво – укупно	27125	27833	27698	28030	29914
Тешка крађа, разбојничка крађа и разбојништво извршени употребом ватреног оружја	1137	1304	1409	989	985
Крађа – укупно	17104	16302	15161	16277	17435
Крађа моторног возила	122	125	108	107	135
Провална крађа – укупно	566	537	531	559	641
Провална крађа у домаћинство	76	83	70	77	83
Превара	3217	3532	3585	3481	2943
Прање новца	37	47	35	96	184
Корупција***	412	232	376	263	234
Кривична дела у вези са дрогом – укупно	5448	6090	5578	5658	4945
Трговина дрогом ¹⁶	1812	2220	2213	2062	1667

* Укључује податке за кривично дело убиство у покушају и довршено убиство

** Обухваћена кривична дело против полне слободе

*** Обухваћена кривична дела давања и примања мита

Код сексуалних кривичних дела запажа се тенденција раста укупног броја пријављених кривичних дела из ове групе до краја посматраног периода. Овакав тренд у области сексуалне делинквенције не мора нужно да упућује на закључак да је дошло до пораста сексуалног насиља у нашем друштву. Пре би се могло претпоставити да је у питању тренд раста броја кривичних пријава које полиција подноси за ова криминална понашања.

¹⁴ Подаци за намерна убиства у оквиру полицијске статистике Европске збирке односе се на кривично дело убиства и тешког убиства.

¹⁵ Подаци за сексуално злостављање детета у оквиру полицијске статистике Европске збирке укључују и кривично дело обљубе са дететом.

¹⁶ Стављање у промет опојних дрога.

Са друге стране, код силовања и сексуалног злостављања деце присутне су осцилације у тренду, у смислу смењивања пораста и пада броја пријављених кривичних дела, што може бити показатељ неуједначености политике откривања и расветљавања тих кривичних дела.

У посматраном периоду изабрана дела имовинског криминалитета показују променљив тренд у погледу броја пријављених кривичних дела. Код тежих дела имовинског криминалитета (тешка крађа, разбојништво и разбојничка крађа) доминира тренд раста док се пад укупног броја пријављених кривичних дела запажа само током 2009. године. Код кривичних дела крађе запажа се пад у 2008. и 2009. години након чега укупан број пријављених дела има тренд раста. За већину изабраних дела имовинског криминалитета (укупне крађе, укупне провалне крађе, провална крађа у домаћинство, тешка крађа, разбојничка крађа и разбојништво) полиција је највише кривичних пријава поднела управо у 2011. години. Изузетак је једино превара за коју је у тој години поднето најмање кривичних пријава.

Када су у питању подаци о изабраним кривичним делима против живота и тела, присутна је тенденција пада укупно пријављених намерних убистава са изузетком 2009. године када тај број расте. При томе, убиства употребом ватреног оружја (укључује и покушаје и довршено кривично дело) и довршена убиства употребом ватреног оружја, посматрана појединачно, бележе константан пад који је посебно изражен током 2010. и 2011. године. Исти тренд је заступљен и код телесних повреда (укупно) и тешких телесних повреда.

Пад броја пријављених кривичних дела у посматраном периоду запажа се и код тежих кривичних дела против безбедности саобраћаја. При томе, тај пад је посебно изражен почев од 2009. године, када је донет Закон о безбедности саобраћаја на путевима, па би се могло претпоставити да је опадање броја пријављених дела у вези са већим ангажовањем припадника полиције у контроли саобраћаја, и у вези са тим већим опрезом и поштовањем саобраћајних прописа од стране учесника у саобраћају.

Кривично дело прање новца у посматраном периоду има тренд пораста броја пријављених дела, од којег се одступа 2009. године када се бележи благи пад. При томе, највећи пораст се региструје током 2011. године када је у односу на почетну годину поднето готово шест пута више кривичних пријава за кривично дело прање новца. За разлику од прања новца, код корупције се у посматраном периоду запажа тенденција пада броја пријављених дела, са благим скоком током 2009. године.

Укупан број пријављених дела у вези са дрогом и кривичних дела трговине дрогом у посматраном периоду бележе променљив тренд, са

смењивањем пораста и опадања. При томе, највећи пад бележи се у последњој години посматраног периода (2011), када је поднет најмањи број кривичних пријава од стране полиције за ова дела.

*Лица против којих су поднете кривичне пријаве од стране полиције
у периоду 2007-2011*

Као што је већ поменуто, подаци полицијске статистике који су прикупљани за потребе Европске збирке, омогућавају и анализу података о лицима против којих су припадници полиције у посматраном временском периоду поднели кривичне пријаве због извршеног кривичног дела. Ови подаци нам пружају могућност праћења трендова кретања како укупног броја пријављених лица, тако и трендова кретања броја лица пријављених за изабрана кривична дела, као и увид у удео изабраних криминалних понашања у укупном криминалитету у посматраном периоду.

У табели 2 је приказан укупан број лица против којих су, у периоду од 2007. до 2011. године због сумње да су извршили кривично дело, припадници полиције поднели кривичне пријаве. За разлику од табеле 1, где је јединица мере било откривено и пријављено кривично дело, у табели 2 јединица мере је особа против које је поднета кривична пријава и по том основу је евидентирана у оквиру Јединственог информационог система.

Подаци презентирани у табели 2 указују на тенденцију пада укупног броја пријављених лица у Србији у посматраном петогодишњем периоду, са изузетком 2008. године, када је забележен пораст. Посматрано према изабраним кривичним делима, у периоду од 2007. до 2011. године уочава се тренд константног опадања броја лица против којих је поднета кривична пријава због извршеног тежег кривичног дела против безбедности јавног саобраћаја, као и због кривичног дела наношења телесних повреда. Нешто другачија динамика је присутна код кривичног дела прања новца, код којег је након благих осцилација, присутан знатни пораст у 2011. години када је за ово кривично дело пријављено готово шест пута више лица него у 2007. години. Овакав тренд, као и напред поменути тренд у вези пријављених кривичних дела, би се могао довести у везу са променом у политици откривања овог криминалног понашања. Код осталих кривичних дела присутан је променљиви тренд са смењивањем пораста и смањивања броја пријављених лица.

Када је у питању структура пријављених лица према изабраним кривичним делима, подаци полицијске статистике показују да је у посматраном временском периоду највише кривичних пријава против осумњичених лица поднето због имовинског криминалитета и то, пре свега

Табела 2: Лица пријављена од стране полиције за изабрана кривична дела у периоду 2007-2011

Кривично дело	Година				
	2007	2008	2009	2010	2011
Кривична дела - Укупно	54252	56934	55486	54967	52352
Тежа кривична дела против безбедности саобраћаја	3023	2868	2533	2101	2062
Намерно убиство ¹⁷ - укупно*	377	368	391	361	348
Убиство употребом ватреног оружја *	116	146	120	98	76
Довршено убиство - укупно	158	165	181	145	137
Довршено убиство употребом ватреног оружја	47	59	45	37	31
Телесне повреде - укупно	4183	4139	4022	3857	3390
Тешке телесне повреде	1837	1835	1668	1624	1536
Сексуална кривична дела ** - укупно	404	384	394	433	390
Силовање	115	124	127	88	89
Сексуално злостављање детета ¹⁸	74	67	77	78	51
Тешка крађа, разбојничка крађа и разбојништво - укупно	8097	8352	8208	8479	8492
Тешка крађа, разбојничка крађа и разбојништво извршени употребом ватреног оружја	635	637	748	554	559
Крађа – укупно	6148	5964	4982	6048	6524
Крађа моторног возила	72	74	53	63	70
Провална крађа – укупно	394	395	359	411	497
Провална крађа у домаћинство	34	41	34	46	44
Превара	1642	1859	1863	1671	1537
Прање новца	41	51	47	121	231
Корупција***	249	218	269	222	197
Кривична дела у вези са дрогом – укупно	5303	5823	5386	5664	5073
Трговина дрогом ¹⁹	1768	2129	2203	2287	1855

*Укључује податке за кривично дело убиство у покушају и довршено убиство

** Обухваћена кривична дело против полне слободе

*** Обухваћена кривична дела давања и примања мита

за тешку и разбојничку крађу, разбојништво, обичне крађе и преваре. За разлику од других изабраних дела имовинског криминалитета, запажа се прилично низак број пријављених лица за провале у домаћинству, што више говори о ниском нивоу пријављивања од стране грађана и расветљавања од стране полиције него о стварном обиму овог облика имовин-

¹⁷ Подаци за намерна убиства у оквиру полицијске статистике Европске збирке односе се на кривично дело убиства и тешког убиства.

¹⁸ Подаци за сексуално злостављање детета у оквиру полицијске статистике Европске збирке укључују и кривично дело обљубе са дететом.

¹⁹ Стављање у промет опојних дрога.

ског криминалитета. Наиме, разлози због којих жртве мање пријављују провалне крађе могу се довести у везу са веровањем да кривично дело није довољно озбиљно или да полиција „не може ништа да уради“, што показују и резултати Међународне анкете о виктимизацији примењене у Београду 1996. године (Звекић, 2001: 70-71).

После кривичних дела имовинског криминалитета у периоду од 2007. до 2011. године полиција је поднела највише кривичних пријава против лица осумњичених за извршење кривичних дела у вези са дрогом (укључујући и трговину дрогом), потом кривичног дела наношења телесних повреда и тежих дела против безбедности саобраћаја. Дистрибуција пријављених лица према осталим изабраним кривичним делима показује знатно мањи број лица пријављених због сексуалног насиља, намерних убистава (дело у покушају и довршено дело), корупције и прања новца.

Имајући у виду податке приказане у табели 1 и податке приказане у табели 2 можемо претпоставити да је у области имовинског криминалитета присутна велика стопа рецидивизма или да се кривична дела врше у стицају са другим делима будући да су на сваког осумњиченог за кривично дело тешке крађе, разбојништва, разбојнишке крађе и преваре поднете кривичне пријаве због сумње у извршење у просеку око 3 кривична дела, а за кривично дело крађе (укључујући и провалне крађе) око 2 кривична дела. Са друге стране, код кривичних дела у вези са дрогом уочава се да су у периоду 2007 - 2009. године поднете кривичне пријаве против већег броја лица за нешто мањи број кривичних дела. Овакав однос пријављених кривичних дела и пријављених лица за дела у вези са дрогом може указивати на чешће групно извршење, односно извршење ових кривичних дела у саучесништву или саизвршилаштву.

Структура према полу лица за која је полиција поднела кривичне пријаве у 2010. години

Подаци о полној структури лица пријављених за изабрана кривична дела у одређеној години пружају могућност увида у удео жена у укупном броју пријављених лица, као и разлике у структури пријављеног криминалитета жена и мушкараца.

Подаци приказани у табели 3 показују да је током 2010. године, као што се могло и очекивати, укупно пријављени криминалитет доминатно криминалитет пунолетних мушкараца, са доста мањим учешћем жена. Наиме, у структури укупно пријављених лица у току 2010. године жене су

Табела 3: Структура пријављених лица према полу- 2010. година

Кривично дело	Укупно		Мушкарци		Жене		Расподела %	
	број	број	%	број	%	М	Ж	
Кривична дела - Укупно	101132	95684	100	5448	100	94.6	5.4	
Тежа кривична дела против безбедности саобраћаја	2148	1939	2.0	209	3.8	90.3	9.7	
Намерно убиство ²⁰ - укупно*	324	293	0.3	31	0.6	90.4	9.6	
Убиство употребом ватреног оружја *	86	84	0.1	2	0.1	97.7	2.3	
Довршено убиство - укупно	118	101	0.1	17	0.3	85.6	14.4	
Довршено убиство употребом ватреног оружја	35	33	0.1	2	0.1	94.3	5.7	
Телесне повреде - укупно	3471	3255	3.4	216	4.0	93.8	6.2	
Тешке телесне повреде	1413	1374	1.4	39	0.7	97.2	2.8	
Сексуална кривична дела** - укупно	489	464	0.5	25	0.5	94.9	5.1	
Силовање	76	76	0.1	0	-	100	0	
Сексуално злостављање детета ²¹	80	78	0.1	2	0.1	97.5	2.5	
Тешка крађа, разбојничка крађа и разбојништво – укупно	28030	27536	28.9	494	9.1	98.2	1.8	
Тешка крађа, разбојничка крађа и разбојништво извршени употребом ватреног оружја	989	977	1.0	12	0.2	98.8	1.2	
Крађа – укупно	16227	15554	16.3	673	12.3	95.8	4.2	
Крађа моторног возила	107	107	0.1	0	-	100	0	
Провална крађа – укупно	559	527	0.6	32	0.6	94.3	5.7	
Провална крађа у домаћинство	77	69	0.1	8	0.1	89.6	10.4	
Превара	3481	3176	3.3	305	5.6	91.2	8.8	
Прање новца	96	83	0.1	13	0.2	86.5	13.5	
Корупција***	263	219	0.2	44	0.8	83.3	16.7	
Кривична дела у вези са дрогом – укупно	5658	5276	5.5	382	7.0	93.2	6.8	
Трговина дрогом ²²	2062	1936	2.0	126	2.3	93.9	6.1	

*Укључује податке за кривично дело убиство у покушају и довршено убиство

** Обухваћена кривична дело против полне слободе

*** Обухваћена кривична дела давања и примања мита

²⁰ Подаци за намерна убиства у оквиру полицијске статистике Европске збирке односе се на кривично дело убиства и тешког убиства.

²¹ Подаци за сексуално злостављање детета у оквиру полицијске статистике Европске збирке укључују и кривично дело обљубе са дететом.

²² Стављање у промет опојних дрога.

заступљене са 5.4%, што значи да је број пријављених мушкараца око 20 пута већи.

Полна структура пријављеног криминалитета током 2010. године показују да је највећи број и мушкараца и жена пријављено због имовинског криминалитета. При томе, мушкарци су највише пријављени због тежих имовинских кривичних дела (тешка крађа, разбојничка крађа, разбојништво), потом крађе (укључујући и крађу моторног возила и провалну крађу). За разлику од мушкараца, жене су у току 2010. године највише пријављене због лакших имовинских кривичних дела, без елемената насиља (крађе, укључујући и провалну крађу), потом тежих имовинских кривичних дела. Од имовинских кривичних дела и мушкарци и жене су најмање пријављени због преваре.

У структури пријављеног криминалитета и мушкараца и жена за 2010. годину после дела имовинског криминалитета заступљена су кривична дела у вези са дрогом, потом телесне повреде и тежа дела против безбедности саобраћаја. Остала кривична дела су знатно мање заступљена у структури пријављеног криминалитета и мушкараца и жена, при чему у посматраном периоду ни једна жена није пријављена због кривичног дела силовања и крађе моторног возила.

Подаци о уделу жена и мушкараца у структури пријављених лица за изабрана криминална понашања показују да је 2010. године удео жена био је највиши у укупном броју лица пријављених због корупције (16.7%), прања новца (око 13.5%), довршеног убиства (14.4%) и провале у домаћинству (10.4%). У питању су криминална понашања са малим бројем укупно пријављених лица, и врло малим апсолутним бројевима пријављених жена. Код криминалних понашања са већим бројем пријављених лица, удео жена је испод 10%, при чему је највиши код тежих кривичних дела против безбедности саобраћаја (9.7%). Удео мушкараца, који је код већине криминалних понашања преко 90%, био је највиши у укупном броју лица пријављених због крађе моторног возила (100%), силовања (100%), убиства употребом ватреног оружја (97.7%) и крађе (95.8%).

Структура према узрасту лица за која је полиција поднела кривичне пријаве у 2010. години

Подаци о структури према узрасту лица пријављених од стране полиције пружају могућност сагледавања разлика у структури пријављеног криминалитета малолетних и пунолетних лица, као и удела пријављених пунолетних и малолетних лица у укупном броју пријављених лица за изабрана криминална понашања. При томе је важно напоменути да, иако

Табела 4: Структура пријављених лица према узрасту - 2010. година

Кривично дело	Укупно	Пунолетна лица		Малолетна лица		Расподела %	
		број	%	број	%	Пунолетни	Малолетни
Кривична дело - Укупно	101132	96497	100	4635	100	95.4	4.6
Тежа кривична дела против безбедности саобраћаја	2148	2107	2.2	41	0.9	98.1	1.9
Намерно убиство ²³ - укупно*	324	293	0.3	31	0.7	85.7	14.3
Убиство употребом ватреног оружја*	86	83	0.1	3	0.1	96.5	3.5
Довршено убиство - укупно	118	108	0.1	10	0.2	91.5	8.5
Довршено убиство употребом ватреног оружја	35	34	0.1	1	0.1	97.1	2.9
Телесне повреде - укупно	3471	3019	3.1	452	9.7	87.0	13.0
Тешке телесне повреде	1413	1208	1.2	205	4.4	85.5	14.5
Сексуална кривична дела** - укупно	489	423	0.4	66	1.4	86.5	13.5
Силовање	76	61	0.1	15	0.3	80.3	19.7
Сексуално злостављање детета ²⁴	80	60	0.1	20	0.4	75.0	25.0
Тешка крађа, разбојничка крађа и разбојништво – укупно	28030	26055	27.0	1974	42.6	93.0	7.0
Тешка крађа, разбојничка крађа и разбојништво извршени употребом ватреног оружја	989	956	1.0	33	0.7	96.7	2.3
Крађа – укупно	16227	15248	15.8	979	21.1	94.0	6.0
Крађа моторног возила	107	96	0.1	11	0.2	89.7	10.3
Провална крађа – укупно	559	505	0.5	54	1.2	90.3	9.7
Провална крађа у домаћинство	77	72	0.1	5	0.1	93.5	5.4
Превара	3481	3471	3.6	10	0.2	99.7	0.3
Прање новца	96	95	0.1	1	0.1	99.0	1.0
Корупција***	263	263	0.3	0	-	100	0
Кривична дела у вези са дрогом – укупно	5658	5334	5.6	324	7.0	94.3	5.7
Трговина дрогом ²⁵	2062	1967	2.0	95	2.0	95.3	4.7

*Укључује податке за кривично дело убиство у покушају и довршено убиство

** Обухваћена кривична дело против полне слободе

*** Обухваћена кривична дела давања и примања мита

²³ Подаци за намерна убиства у оквиру полицијске статистике Европске збирке односе се на кривично дело убиства и тешког убиства.

²⁴ Подаци за сексуално злостављање детета у оквиру полицијске статистике Европске збирке укључују и кривично дело обљубе са дететом.

²⁵ Стављање у промет опојних дрога.

према важећем кривичном законодавству Републике Србије малолетна лица као извршиоци кривичних дела постају кривично одговорни са 14 година, у евиденцијама Министарства унутрашњих послова приказани су само подаци који се односе на категорију старијих малолетника. Према образложењу представника МУП-а полиција подноси и евидентира кривичне пријаве само за малолетнике узраста од 16 до 18 година, док су млађи малолетни извршиоци кривичних дела под ингеренцијом надлежног тужилаштва.

Подаци приказани у табели 4 показују да су, у укупном броју пријављених лица у 2010. години, старији малолетни извршиоци кривичних дела²⁶ знатно мање заступљени од пунолетних особа, са уделом од 4.6%.

Подаци показују да у пријављеном криминалитету како старијих малолетника тако и пунолетних лица током 2010. године преовлађује имовински криминалитет. Поматрано према појединачним кривичним делима, и једни и други су у највећој мери вршили тежа имовинска кривична дела. Наиме, у структури пријављеног криминалитета пунолетних лица тежа имовинска кривична дела (тешка крађа, разбојништво и разбојничка крађа) заступљена су са 27%, док су иста кривична дела у структури пријављеног криминалитета малолетника заступљена са 42.6%. Када су у питању остала кривична дела примећују се разлике код малолетних и пунолетних пријављених лица. Након тежих имовинских кривичних дела код пунолетних лица највише су заступљена кривична дела крађе (15.8%), дела у вези са дрогом (5.6%), преваре (3.6%) и телесне повреде (3.1%). Код малолетних лица су на другом месту крађе (21.1%), а затим телесне повреде (9.7%), док су нешто мање у структури пријављеног малолетничког криминалитета заступљена кривична дела у вези са дрогом (7.0%). На четвртном месту код старијих малолетника у 2010. години присутно је сексуално насиље (1.4%). С обзиром на узраст и положај у друштву, малолетници су у структури пријављених лица најмање заступљени код прања новца и преваре, док ни један малолетник током 2010. године није пријављен као извршилац корупције.

Ако анализирамо удео малолетника у изабраним криминалним понашањима, запажамо да је у структури лица пријављених за већину изабраних кривичних дела удео пријављених малолетника испод 10%. Највећи удео малолетника присутан је међу пријављеним лицима за сексуално злостављање детета, силовање, за намерно убиство, и тешке телесне

²⁶ У наставку ће у употреби бити термини малолетник, малолетно лице, при чему се мисли на лица старија од 16 и млађа од 18 година.

повреде. Као и у случају удела жена у укупном броју пријављених лица, овде се ради о кривичним делима са мањим бројем укупно пријављених лица и са малим апсолутним бројевима пријављених малолетника.

Структура лица пријављених према пореклу у току 2010. године

Подаци полицијске статистике омогућавају и сагледавање структуре лица за које је полиција поднела кривичне пријаве, према томе да ли држављани Србије или странци.

Према подацима полицијске статистике за 2010. годину приказаним у табели 5 пријављени криминалитет је доминантно криминалитет држављана Републике Србије, са уделом страних држављана у структури пријављених лица са 1.3%. При томе, и код једних и код других највише су заступљена кривична дела имовинског криминалитета. Када су у питању конкретна изабрана дела имовинског криминалитета преовлађују тежа дела (тешка и разбојничка крађа, разбојништво) која су у структури криминалитета држављана Р Србије у току 2010. године заступљена са 27.9%, а у структури криминалитета страних држављана са 15%. Лакша кривична дела имовинског криминалитета (крађа, укључујући крађу моторног возила и провалну крађу; преваре) у структури криминалитета држављана Србије за 2010. годину заступљена су са 19.6%, а у структури криминалитета страних држављана са 11.7%. Поред имовинског криминалитета, и код држављана Србије и код странаца значајно су заступљена кривична дела у вези са дрогом (5.4% држављани Србије, 20.9% странци), потом лаке и тешке телесне повреде (3.4% држављани Србије, 3.1% странци) и тежа кривична дела против безбедности саобраћаја (2.1 држављани Србије, 2.4% странци). У посматраном периоду други облици криминалитета су знатно мање заступљени како у структури пријављеног криминалитета држављана Србије, тако и у структури пријављеног криминалитета странаца.

Када се анализира удео страних држављана у појединим облицима криминалитета, односно криминалним понашањима, запажа се да је удео страних држављана највише изражен код корупције (5.0%) и кривичних дела у вези са дрогом (4.8%), док је код осталих криминалних понашања њихов удео низак, односно испод 3%.

Закључак

У раду је дат приказ Европске збирке података о криминалитету и кривичном правосуђу као европске криминалне статистике са двадесетогодишњом традицијом у чијем петом издању ће се по први пут пронаћи и

Табела 5: Структура пријављених лица према пореклу - 2010. година²⁷

Кривично дело	Укупно	Држављани Р Србије		Странци		Расподела %	
	број	број	%	број	%	Р Србија	Странци
Кривична дела - Укупно	101132	99829	100	1303	100	98.7	1.3
Тежа кривична дела против безбедности саобраћаја	2148	2117	2.1	31	2.4	98.5	1.5
Намерно убиство ²⁸ - укупно*	324	316	0.3	8	0.6	97.5	2.5
Убиство употребом ватреног оружја*	86	85	0.1	1	0.1	98.8	1.2
Довршено убиство - укупно	118	115	0.1	3	0.2	97.4	2.6
Довршено убиство употребом ватреног оружја	35	35	0.1	0	0	100	0
Телесне повреде - укупно	3471	3431	3.4	41	3.1	98.8	1.2
Тешке телесне повреде	1413	1396	1.4	17	1.3	98.8	1.2
Сексуална кривична дела*** - укупно	489	478	0.5	11	0.8	97.7	2.3
Силовање	76	74	0.1	2	0.2	97.4	2.6
Сексуално злостављање детета ²⁹	80	79	0.1	1	0.1	98.7	1.3
Тешка крађа, разбојничка крађа и разбојништво – укупно	28030	27834	27.9	196	15.0	99.3	0.7
Тешка крађа, разбојничка крађа и разбојништво извршени употребом ватреног оружја	989	976	1.0	13	1.0	98.7	1.3
Крађа – укупно	16227	16104	16.1	123	9.4	99.2	0.8
Крађа моторног возила	107	105	0.1	2	0.2	98.1	2.9
Провална крађа – укупно	559	547	0.5	12	1.0	97.8	2.2
Провална крађа у домаћинство	77	75	0.1	2	0.2	97.4	2.6
Превара	3481	3451	3.5	30	2.3	99.1	0.9
Прање новца	96	95	0.1	1	0.1	99.0	1.0
Корупција***	263	250	0.2	13	1.0	95.0	5.0
Кривична дела у вези са дрогом – укупно	5658	5386	5.4	272	20.9	95.2	4.8
Трговина дрогом ³⁰	2062	1999	2.0	63	4.8	96.9	3.4

*Укључује податке за кривично дело убиство у покушају и довршено убиство

** Обухваћена кривична дело против полне слободе

*** Обухваћена кривична дела давања и примања мита

²⁷ Према упитнику за Европску збирку предвиђено је да се у оквиру полицијске статистике прикупљају и подаци о држављанима ЕУ као осумњиченим лицима. Међутим, статистика МУП Р Србије не располаже таквим подацима.

²⁸ Подаци за намерна убиства у оквиру полицијске статистике Европске збирке односе се на кривично дело убиства и тешког убиства.

²⁹ Подаци за сексуално злостављање детета у оквиру полицијске статистике Европске збирке укључују и кривично дело обљубе са дететом.

³⁰ Стављање у промет опојних дрога.

подаци за Републику Србију. Посебан акценат је стављен на приказ и анализу података полицијске статистике Србије за изабрана криминална понашања, као пример која врста података о пријављеном криминалитету се евидентира у оквиру Европске збирке. Стандардизацијом дефиниција криминалних понашања превазилази се проблем који често искрсава код компаративне анализе криминалиста у виду различитих законских решења и разлика у евидентирању података о криминалитету. Додатна вредност Европске збирке података о криминалитету и кривичном правосуђу огледа се у томе што се у сваком издању на једном месту налазе подаци полицијске, пенитерсијарне и статистике тужилаштва и судова, као и подаци Међународне анкете о виктимизацији. Истовремено могуће је вршити анализу друштвене реакције на криминалитет у дужим временским интервалима, и на тај начин установити ефикасност државних органа у сузбијању криминалитета.

Учешће Србије у петом издању Европске збирке значајно је са аспекта унапређења система евидентирања података о криминалитету и кривичном правосуђу, поређења са другим земљама, као и планирања друштвене реакције на криминалитет. Наиме, полазна основа ефикасног сузбијања криминалитета је развијена пракса евидентирања и могућност поређења података о криминалитету са подацима других земаља. Конкретно за Србију то подразумева могућност увида где се наше друштво налази по питању криминалитета и кривичног правосуђа и шта је то што би требало мењати у начину евидентирања података о криминалитету у циљу што ефикаснијег његовог спречавања и сузбијања.

Искуство са прикупљањем података за пето издање Европске збирке указало је на неке недостатке евиденција које се воде у Србији. То се пре свега односи на недостатак података о кривичним делима извршеним ватерним оружјем, и о уделу страних држављана, и држављана ЕУ посебно, у укупном броју пријављених, осуђених и затворених лица. При томе, треба напоменути да се полицијска статистика показала као комплетнија у односу на правосудну и пенитерсијарну. Наиме, за разлику од правосудне и пенитерсијарне статистике, у полицијској статистици се воде подаци о кривичним дела извршеним употребом ватреног оружја, као и о односу страних и држављана Републике Србије у структури пријављених лица. Подаци који се прикупљају и приказују у пенитерсијарној статистици у оквиру Европске збирке су још оскуднији у погледу врсте криминалних понашања па ове статистике не пружају податке о корупцији и кривичним делима у вези са дрогом. Са друге стране, ограничење полицијске статис-

тике у односу на правосудну огледа се у томе што пружа податке само о старијим малолетницима као извршиоцима кривичних дела.

Када је у питању полицијска статистика у Србији, један од највећих проблема је то што она није јавна, тако да је и са тог становишта важно укључивање Србије у Европску збирку. Наиме, на овај начин су и подаци МУП РС постали доступни јавности, и то како у Србији тако и ван ње.

Ипак, треба указати и на нека ограничења Европске збирке за која сматрамо да онемогућавају потпуније компарације између различитих земаља, или на други начин отежавају коришћење добијених података. Примера ради, државни органи у Србији и другим земљама располажу подацима који се односе и на друга криминална понашања која нису укључена у Европску збирку, а чије укључивање би било значајно, попут података о насиљу у породици и трговини људима. Поред тога, недостатак Европске збирке у односу на званичне статистике огледа се и у недоследности везаној за критеријум избора кривичних дела за која се прикупљају подаци, при чему није доследно испоштован ни кривичноправни ни криминолошки критеријум, што отежава и тумачење података. Изабрана кривична дела, односно криминална понашања укључују кривична дела онако како су дефинисана у закону, али и везано за криминолошка обележја, независно од законске дефиниције. Уз то, паралелно са подацима за појединачна дела прикупљају се и подаци за групе кривичних дела које обично не одговарају ни законски дефинисаним групама сродних кривичних (на пример, кривична дела против живота и тела по нашем закону) дела ни групама криминолошки сродних дела (на пример, насилнички криминалитет).

Имајући у виду околност да се велики број криминалних понашања не пријављује државним органима, у оквиру Европске збирке, као и у националним подацима о криминалитету европских земаља, важно место заузимају и подаци Међународне анкете о виктимизацији. На жалост, за Србију овакви подаци не постоје³¹. То је велико ограничење које онемогућава сагледавање и оног дела криминалитета који из различитих разлога није уопште пријављен, или, иако је пријављен од стране грађана, полиција није за њега поднела кривичне пријаве, тако да се не појављује ни у једној државној статистици.

На крају, требало би напоменути, да би Европска збирка била богатија уколико би и подаци из анкета самопријављивањем малолетничке

³¹ Једини пут међународна анкета о виктимизацији у Србији примењена је 1996. године, и то само на територији Београда (Звекић, 2001).

делинквенције били укључени, као што је то био случај у четвртном издању. С обзиром да је у Србији у току прва оваква анкета на репрезентативном узорку, која се реализује као део треће Међународне анкете самопријављивањем малолетничке делинквенције³², у следећем издању Европске збирке и ови подаци би могли да нађу своје место и тако омогуће потпунији увид у криминалитет кроз компарацију свих расположивих података.

ЛИТЕРАТУРА:

- Aebi, M., Aromaa, K., de Cavarlay, B. A., Barclay, G., Gruszczynska, B., von Hoffer, H., Hysi, V., Jehle, J. M., Killias, M., Smit, P., Tavares, C. (2006) *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2006*, third edition. Den Haag: Ministry of Justice, Research and Documentation Centre (WODC). Dostupno na: <<http://www.europeansourcebook.org>>, stranici pristupljeno 15.8.2013.
- Aebi, M. (2008) Measuring the influence of statistical counting rules on cross-national differences in recorded crime. U: K. Aromaa, M. Heiskanen (Eds.) *Crime and criminal justice system in Europe and North America 1995-2004*. Helsinki: HEUNI, str. 200-218
- Aebi, M., de Cavarlay, B. A., Barclay, G., Gruszczynska, B., Harrendorf, S., Heiskanen, M., Hysi, V., Jaquier, V., Jehle, J. M., Killias, M., Shostko, O., Smit, P., Pyrisdyttir, R. (2010) *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2010*, fourth edition. Den Haag: Ministry of Justice, Research and Documentation Centre (WODC). Dostupno na: <<http://www.europeansourcebook.org>>, stranici pristupljeno 15.8.2013.
- Gruszczynska, B., Heiskanen, M. (2012) Trends in police recorded offences. *European journal on criminal policy and research* 18: 83-102
- Harrendorf, S. (2012) Offence definitions in the European sourcebook of crime and criminal justice statistics and their influence on data quality and comparability. *European journal on criminal policy and research*, 18, str. 23-53
- Harrendorf, S., Smith, P. (2010) Attributes of criminal justice systems: resources, performances and punitivity. U: S. Harrendorf, M. Heiskanen, Malby, S. (Eds.), *International statistics on crime and justice*, Helsinki: HEUNI, str. 113-152
- Killias, M., Rau, W. (2000) The European sourcebook of crime and criminal justice statistics: a new tool in assessing crime and policy issues in comparative and empirical perspective. *European journal on criminal policy and research*, 8, str. 3-12
- Killias, M., Barclay, G., Smit, P., Aebi, M., Tavares, C., de Cavarlay, B. A., Jehle, J. M., von Hofer, H., Gruszczynska, B., Hysi, V., Aromaa, K. (2003) *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2003*, second edition. Den Haag: Ministry of Justice, Research and Documentation Centre (WODC). Dostupno na: <<http://www.europeansourcebook.org>>, stranici pristupljeno 27.9.2013.

³² Национална координаторка пројекта у Србији је проф. др Весна Николић-Ристановић, а асистенткиња и истраживачица је мр Љиљана Стевковић.

- Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В., Костић, М. (2010) *Криминологија*, Београд: Прометеј
- Lewis, С. (2012) Crime and justice statistics collected by international agencies. *European journal on criminal policy and research*, 18, str. 5-12
- Николић-Ристановић, В. (2012) (ур.) *Евиденцирање криминалитета: искуства из света и Србије*. Београд: Прометеј
- Von Hofer, Н. (2000) Crime statistics as constructs: the case of Swedish rape statistics. *European journal on criminal policy and research*, 8, str. 77-89
- Звекић, У. (2001) *Жртве криминала у земљама у транзицији: Упоредна криминолошка анализа с посебним коментаром о стању на подручју преходне Југославија*. Београд: Виктимолошко друштво Србије, Прометеј и Институт за криминолошка и социолошка истраживања.

Vesna Nikolic-Ristanovic
Victimology Society of Serbia

Summary

EUROPEAN SOURCEBOOK OF CRIME AND CRIMINAL JUSTICE: CHARACTERISTICS AND ITS IMPORTANCE FOR THE DEVELOPMENT OF EVIDENCE OF CRIME IN SERBIA

Crime statistics, despite numerous criticisms and shortcomings, are an important source of data on crime as a mass phenomenon. In addition, police statistics as evidence of the reported crime, in terms of the type and characteristics of recorded criminal behavior and characteristics of perpetrators, provide an insight into the nearest real picture of crime, both at national and international level. The aim of the paper is to present the European Sourcebook of Crime and Criminal Justice as a unified collection of data on crime and criminal justice at the European level. After presenting the background and methodological characteristics of this way of collecting and presenting the data, the statistical data of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia for the period from 2007th till 2011th as an example of the kind of data that were collected for the fifth edition of the European sourcebook of crime and criminal justice will be presented. In conclusion it was emphasized the importance of European sourcebook for improvement of the recording and public presentation of data on crime and criminal justice in our country, as well as for comparison with the situation in other countries and for planning strategies to prevent and suppress crime in Serbia.

Keywords : *European sourcebook of crime and criminal justice, police statistics, crime recording, Serbia*